

İSLAMDA QƏZA VƏ QƏDƏR ANLAYIŞI

Əlirza QAFAROV,

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin

Təşkilat şöbəsinin müdiri,

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

AÇAR SÖZLƏR: *Allah, Quran, qəza, qədər, mötəzilə.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Аллах, Коран, судьба, рок, мутазилиты.*

KEY WORDS: *Allah, the Quran, destiny, fate, the Mutazilites.*

Qəza və qədər məfhumu İslam dininin aksiomlarındanır. Quran və hədislərdə birmənalı şəkildə toxunulan qəzavü-qədər “tale” ilə əlaqəli olduğundan hər kəsin diqqət mərkəzində olan məsələlərdəndir. Ancaq “alın yazısı” məsələsi İslamın gəlişi ilə ortaya çıxmamışdır. O, hələ qədimdən müxtəlif xalqların ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutmuş, böyük əsərlər yaratmaqda şairlərin və yazıçıların əsas mövzusu olmuşdur. Dindarlar bu məsələni Allahın elmi və iradəsi ilə əlaqələndirirlər, ateistlər isə onu maddi səbəblərdən qaynaqlanan zərurət hesab edirlər.

Qəzavü-qədərə iman İslamın təşəkkül tapmasından sonra mübahisə mövzusunda çevrilmişdir. Adəm övladı haradan gəldiyini, haraya gedəcəyini, yaradılışında bir məqsədin olub-olmadığını, etdiyi hərəkətlərin səbəbinin özü, yoxsa başqa bir varlıq olduğu kimi suallara həmişə cavablar arasa da, günümüzədək bu mövzuda özünü təmin edən cavablar tapa bilməmişdir.

Qəzavü-qədər mövzusunda Cəbriyyə, Qədəriyyə və Mötəzilə fırqələri bir-birinin ziddinə fikirlər söyləmişlər. Cəbrilər insanı küləkdə sovrulub gedən yarpağa bənzədərək onun özünəməxsus bir iradəyə sahib olmadığı və bütün hərəkətlərinin ilahi gücün təsiri ilə meydana gəldiyi fikrini müdafiə edirlər.

Həzrət Məhəmməd (s) qədər mövzusunda mübahisə etməyə qadağa qoymuş və belə mübahisələrin cəmiyyətin həlak olmasına yol açacağını söyləyərək müsəlmanları bu işdən çəkirmişdir. Həqiqətən bu kimi mübahisələr Məhəmməd peyğəmbərin (s) vəfatından sonra çoxalmışdır. İnsanlar öz pis hərəkətlərinə, zülmələrinə haqq qazandırmaq üçün qəzavü-qədər arxasına sığınmışlar və nəticədə müsəlmanlar arasına nifaq toxumu səpmişlər. Xüsusilə bu, Əməvilər dövründə (661-750) özünü bariz şəkildə göstərmişdir. Həmin dövrdə hakim təbəqə cəbr anlayışını mənimsəməklə yanaşı, bunu xalqa mənimsətmək üçün əlində olan bütün imkanlardan istifadə etmişdir. İstər ayələrin bu sahədəki şərhinə, istərsə də hədislərin uydurulmasına sözügedən dövrdə başlanılmışdır.

Qəzavü-qədəri iki qismə bölmək mümkündür:

1. Elmi (Allahın elmi ilə bağlı);

2. Feili (Allahın işi, feili ilə bağlı).

Digər bölgüyə görə, qəzavü-qədər fərdi və ümumi olmaqla iki qismə bölünür.

Elmi qəzavü-qədər mənəsi odur ki, Allah bir şeyi yaratmazdan öncə onun həddindən və xüsusiyyətlərindən xəbərdardır. Xüsusiyyətlər dedikdə, mücərrəd varlıqların zati xüsusiyyətləri, maddi varlıqların isə zati xüsusiyyətlərindən əlavə, zaman, məkan, həcm, miqdar və s. kimi xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur. Elmi qəza isə əşyaların səbəbləri gerçəkləşdikdə həmin əşyaların zəruri olaraq var olacağını Allahın bilməsidir. Yəni Allah hər bir şeyin xüsusi şəraitdə və xüsusi səbəblərin təsiri nəticəsində mövcud olacağını əzəldən bilir. Beləliklə, deyə bilərik ki, Allahın hər bir şeyin xüsusiyyətlərini və onların vücuda gəlməsinin zəruriliyini bilməsi “elmi qəzavü-qədər” adlanır.

Feili qədər dedikdə, Allahın bütün yaranmışlar üçün həm zati, həm də qeyri-zati xüsusiyyətlər təyin etməsi nəzərdə tutulur. Allahın öz yaratdıqlarına varlıq zəruriliyi bəxş etməsi və səbəblər vasitəsilə onların varlığını gerçəkləşdirməsi isə feili qəza adlanır. Başqa sözlə desək, hər bir mümkün varlıq iki cəhətdən ibarətdir:

1. Mövcudların səbəbiyyət qanununa görə zəruriləşən varlığı;
2. Onların xüsusiyyətləri.

Feili qəzavü-qədər o deməkdir ki, bu iki cəhət Allah tərəfindəndir və Onun istəyinə bağlıdır. Feili qəzavü-qədər mənəsinə nəzər salmaqla bir neçə məsələ aydınlaşır:

1. Elmi qəzavü-qədər əksinə olaraq, feili qəzavü-qədər əşyaların varlığından öncə deyil, onunla birlikdədir.

2. Feili qəzavü-qədər Allahın yaratması ilə bağlı xüsusiyyətdir və onu “xaliyyə” sifətinə aid etmək olar.

3. Əşyalara xaricdə xüsusiyyətlər təyin etmək (feili qədər) onların vücudunun dərəcəsinə asılı olaraq fərqlənir. Buna görə də mücərrəd varlıqlarda qəzavü-qədər onların zati hədlərini müəyyənləşdirmək deməkdir. Lakin maddi varlıqlarda qəzavü-qədər zaman və məkan şəraitinə, keyfiyyət və kəmiyyət xüsusiyyətlərinə də aid olur.

Qəzavü-qədər mövzusunda əsas məsələlərdən biri onun insan azadlığı ilə əlaqəsidir. Elmi qəzavü-qədər tələbinə görə, Allah öncədən bilir ki, insanların əməlləri hansı xüsusiyyətdə və hansı şəraitdə olacaqdır. Həmçinin feili qəzavü-qədərə görə, insanların əməllərinin formalaşmasında və vücuda gəlməsində Allah iradəsinin müdaxiləsi var. Odur ki, bəziləri belə güman edir ki, qəzavü-qədər insanın ixtiyarı ilə ziddiyyət təşkil edir və insanlar bu varlıq aləmində oyunçu yox, öncədən zəruriliyi və qətilyi təyin edilmiş hadisələri izləyən ixtiyarsız tamaşaçılardır. Beləliklə, qəzavü-qədər əqidəsi cəbriliyin (fatalizmin) amillərindən birinə çevrilmişdir.

Elmi qəzavü-qədərdə insanların əməlləri qeyd-şərtsiz şəkildə yox, bütün xüsusiyyətləri ilə birlikdə əks olunur. Bu xüsusiyyətlərə misal kimi, əməllərin ixtiyarlı olmasını, insanın iradə və qüdrətinin əməllərin baş verməsindəki təsirini göstərə bilərik. Beləliklə, Allah əzəldən bilir

ki, insan öz ixtiyarı vasitəsilə hansı əməlləri yerinə yetirəcək. Belə olduqda, Allahın elmi və qəzavü-qədər insanın ixtiyarını nəinki istisna etmir, hətta onu təsdiqləyir. Bir sözlə, Allah bütün xüsusiyyətləri ilə birlikdə hər hansı bir əşyadan işin necə baş verəcəyini bilir. Odur ki, şüursuz və ixtiyarsız varlıqlarda (məsələn, istiliyin səbəbi olan od) işlərin ixtiyarsız baş verəcəyindən xəbərdardır. Yəni, Allah odun müəyyən zaman və məkanda ixtiyarsız şəkildə istilik yaradacağını əzəldən bilir. Lakin iş görəni şüurlu və ixtiyarlı olarsa, bu halda qəzavü-qədər obyektə şəxsin azad seçimidir.

Feili qəzavü-qədər məsələsində də buna oxşar cavab vermək mümkündür. Bəndələrin əməllərinin baş verməsində Allahın feili qəzavü-qədəri birbaşa yox, səbəblər vasitəsilə və səbəbiyyət qanunu çərçivəsində təsir göstərir. İnsanın iradəsi və ixtiyarı da azad əməllərin səbəblərindən biri olduğu üçün qəzavü-qədər insanın iradəsi və ixtiyarı yolu ilə öz təsirini göstərir. Allah əzəli elminə əsasən, müəyyən qanunları özünəməxsus xüsusiyyətlərlə təyin etmiş və onları tarix boyu insan cəmiyyətində icra etmişdir. Məsələn, “səbəbiyyət qanunu” Allahın ümumi qanunlarındanır və ilahi qəzavü-qədər ona şamil olunur.

Qədər ərəbcə “qədərə” kökündən törəmişdir və “bir şeyi ölçmə, təxmin etmə, ölçərək təqdir etmə”, “bir şeyi ölçüyə görə təyin və təsis etmək, bir hikmətə görə təyin edib həyata keçirmək” mənalarına gəlir. Digər bir tərifə görə isə, “bir şeyin ölçüsünü və sərhədlərini bildirmək, bir varlığı özündə olan xüsusiyyətlərlə təyin etməkdir” [1, s. 59]. “Bir şeyin mahiyyət və xüsusiyyətləri ilə yanaşı, onun var olduğu zaman və məkanı təyin etmək” mənasına gələn “təqdir” də “qədər”lə eynimənalı olub, bəzən onun yerinə istifadə edilir [2, s. 82; 2, s. 58].

“Qədər” kəlməsi Qurani-Kərimdə “ismi-məsdər” (qadər), keçmiş zaman feili (qaddərə) və ismi-məful (maqdur) kimi yer almışdır. **“Biz hər şeyi bir qədərə (ölçüyə, nizama) görə yaratdıq”** (əl-Qəmər, 49) ayəsində məsdər, **“Onda axtarıb soruşanlar üçün qidalarını dörd gündə təqdir etdi (nizama qoydu)”** (əl-Fussilət, 10) ayəsində feil, **“Allahın əmri olmuş bitmiş bir qədərdir”** ayəsində isə (əl-Əhzab, 38) ismi-məful olaraq qeyd edilmişdir [3, s. 168].

“Qədər” və “təqdir” hər hansı bir şeyin miqdarını təyin etmək və açıqlamaqdır. Bu mənada bir şey haqqında “onun miqdarını təyin etdim, təqdir etdim” deyilir. Lakin “qədərə” kökündən alındığından təqdir “qüdrət vermə” mənasını da ehtiva edir. Bu mənada “Allah mənə bir işi etmə gücü verdi” deyilir [4, s. 194].

Əşəriyə görə, qədər hər şeyə aid xüsusi hökm və qərarıdır. Varlıqların bir-bir yoxluqdan varlığa keçməsidir. Bu da ilahi iradənin zaman içərisində varlıqların hər birinin ölçü və sərhədini təsbit edərək onları detalları ilə ortaya qoymasındır. Maturidiyə görə isə, qədər Allahın yaratdıqlarının zərərli, çirkin, yaxşı və gözəl xüsusiyyətlərini bilib təsbit etdiyi əzəli təqdir, hökmdür [4, s. 219].

Maturidinin fikrincə, qədər yalnız Allahın qüdrəti daxilindədir. İnsan nə elmi, nə də qüdrəti ilə əşyanın nə vaxt, hansı məkanda, nə kimi xüsusiyyətlərlə meydana gələcəyini təyin

etməyə qadir deyil [1, s. 63]. Maturidi bu görüşü ilə qədərini Allah tərəfindən təyin və təsbit olduğunu vurğulamışdır.

Mötəzilə filosofları məsuliyyət doğuran bəşəri hərəkətləri qəzavü-qəždən kənar tutmuşlar. Çünki onlar qədərini insanlara aid hərəkətlərin hökmünü açıqlayıb xəbər verməkdən ibarət olduğu qənaətindədirlər [2, s. 82]. Başqa bir deyimlə, onlara görə, qədr “bəyan etmək, bildirmək, açıqlamaq” mənasını verir. Üstəlik, bu sözə məcburiyyət qatılamayacağını da ifadə edirlər.

Filosof Bəqillani qədəri “təqdir və yaratma” olaraq təsvir etməkdə və bunu ayələrlə əsaslandırmaqdadır. Cürcani isə qədəri “mümkünatın bir-bir yoxluqdan bədən sahəsinə intiqalı” olaraq tərif etmişdir” [1, s. 60].

Qədr qəzadan daha geniş mənanı ehtiva edir. Qədr Allahın elm, qəza isə qüdrət sifətinə əsaslanır. Bu səbəbdən qədr qəzadan əvvəldir. Qəza olunan şey qəždə vardır, lakin qəždə olan hər şey qəza olmamışdır. Yəni bir şeyin varlıq aləminə gəlməsi həm qəza, həm qəždərdir. Yaradılmayan şeylər isə qəždədir, lakin qəza edilməmiş, yəni meydana gəlməmişdir. İnsanla əlaqədar qədri ikiyə ayıra bilərik. Birincisi, insanın öz iradə və qüdrəti ilə işlədiyi hərəkət və əməllərə bağlıdır. İkincisi isə, onun iradə və qüdrəti xaricində meydana gələn hadisə və hallara aiddir. İkinci növdən qədr bir sirdir, bu sirlər axirətdə, ədalət günündə bütün incəlikləri ilə görülməkdir.

Qəza və qədr anlayışlarına dair məzhəblər arasında birlik yoxdur. Buna səbəb olaraq, bu iki sözün lüğətdə və dolayısı ilə ayələrdə fərqli mənada işlənməsi göstərilə bilər. Digər tərəfdən, Allahın zaman və məkan xaricində olduğundan bu iki təbir eyni anlama gələ bilər. Çünki Allahın əvvəldən təqdiri və vaxtı gəldikdə sonradan yaratması kimi ifadələr yalnız bizim üçün məna daşıyır. Belə ki, bütün bunlar yaradılanlarla əlaqədar təbirlərdir və nəticə etibarilə hər məzhəb öz görüşünə uyğun olaraq ayələr əsasında bu təbirlərə məna verməyə çalışmışdır.

Qədr mövzusu ilk çağlardan bu günə kimi tarixin ən əhəmiyyətli problemi olmuşdur. İnsanların zehni məşğul edən bu problemlə mövzu cəmiyyətin bütün təbəqələri - filosof, ilahiyyatçı, siyasətçi, hüquqşünas, psixoloq, mömin və digərlərinin müzakirə obyektinə çevrilmiş, qəliz mübahisələrə səbəb olmuşdur. Yunan filosoflarından Epikür və bəzi filosofların fikrincə, insan azad olduğu üçün qədr yoxdur, bu səbəbdən insanı xeyrə və şərə sövq edən bir qüvvə də yoxdur. Yəhudilikdə də münaqişələr qədr və cəbr mövzuları ətrafında cərəyan etməkdədir. Şərq Xristianlığında isə ümumi təmayül insan iradəsinin azadlığına inanmaqdan ibarətdir.

İradə azadlığını qəzavü-qədr problemi kimi görən alimlər də olmuşdur. Mövzuya “şər” problemi də deyilmiş, yaxşı və pis hərəkətlərin Allah tərəfindən yaradılması, daha geniş ifadə ilə “yaxşı və pis” məsələsi də müzakirələr doğurmuşdur. O zaman burada da bir təyin və təqdirin olduğu şübhəsizdir. Sokrat, Platon və Aristotel kimi filosoflar başlanğıcda insanın öz hərəkətlərinə istiqamət verə biləcəyi fikrini qəbul etmiş görünməkdədir. Lakin onların insanın

hərəkətlərinin meydana gəlmədən Tanrı tərəfindən bilinib-bilinmədiyi barəsindəki görüşləri haqqında konkret fikir ortaya qoymaq mümkün deyildir. Çünki onların din anlayışı mifologiya içində itib-batmışdır. Yəhudilik və Xristianlıq da bu fəlsəfədən təsirlənmişdir.

İslamdan əvvəl qədər anlayışının qarşılığında “dəhr” məfhumunu işlədən ərəblərdə, bir növ, qədərçi düşüncə hakim idi. Çünki onlar səhradakı həyatı qədərçi anlayışa daha yaxın bilirdilər. Bu da onların zəhnən rahat olmasını təmin edirdi. Bu baxımdan onlar “dəhr” anlayışını ilahlaşdırırdılar. İslam isə bu cür qədərçiliyi rədd etmiş, onun yerinə Allahın elm, iradə və qüdrətini qoymuşdur.

Məhəmməd peyğəmbərin (s) vəfatının ardınca hicri birinci əsri (miladi VII) əhatə edən bir zaman kəsiyində müsəlmanları məşğul edən xüsusiyyətlər arasında “qədər” mövzusu önəmli yer tutmuşdur. Qədəri inkar edənləri qınayan və bu mövzunu müzakirə etməkdən məhrum qoyan hədislər bizə açıq şəkildə göstərir ki, hələ Peyğəmbər (s) zamanında müsəlmanlar arasında bu cür düşüncələr meydana çıxmağa, hətta münaqişə mövzusu olmağa başlamışdır. Lakin Allah Rəsulunun (s) qəti qadağası və Əhli-beytin onun yolundan getməsi sayəsində bu dövrdə böyük fikir hərəkətinə dönüşməmişdir. Ancaq xəlifə Osmanın qətlinin (656-cı ildə) ardınca baş verən hadisələr, daxili savaqlar müsəlmanlar üzərində böyük təsir gücünə malik olmuş, çox ağırlı xatirələr buraxmış və nəticədə kompleks əqid problemlərinin ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur.

Müsəlmanlar arasında baş verən daxili savaqlarda həyatını itirənlərin aqibəti ilə bağlı mübahisələr meydana gəlmişdir. Axı öldürən də, öldürülən də müsəlmandır. Qətl isə İslamda böyük günahdır. Elə isə böyük günaha düşən (mürtəkibi kəbirə) bir möminin iman vəziyyəti nədir? Qətl törədən insan bu hərəkəti işləyərkən azad iradəyə sahibdir, yoxsa ilahi qədərin məcburi tətbiqçisidir?

Qədər mövzusunda ilk münaqişələri başlananın Məbəd əl-Cühəni (v. 699) olduğu qəbul edilməkdədir [5, s. 30]. Problemin doğuşunda xarici səbəblərin, xarici ünsürlərin birbaşa təsiri olmasa da, daha sonrakı dövrlərdə onun inkişaf edib dərinləşməsində və çeşidli şəkillərdə qiymətləndirilməsində həm şərq xristian ilahiyyətinin, həm də yunan fəlsəfəsinin böyük təsirinə olduğu inkar edilə bilməz.

Belə ki, Məbəd əl-Cühəni qədər mövzusunda Əbu Yunus Sənsəveyh əl-Üsvəri adı ilə tanınan bir xristiandan təsirlənmişdir. Geylan əd-Diməşqi (v. 120/738) isə Məbədın fikirlərini yaymışdır [6, s. 156].

Buxari “Səhih”ində rəvayət etdiyinə görə, Peyğəmbər (s) bir qrup səhabənin qədər haqqında söhbət etdiyini eşitmiş və hirsənərək buyurmuşdur: “Ey camaat, sizdən əvvəlki ümmətlər bununla yollarını azmış və itxilafə düşərək sapmışlar. Kitabın bir qismini digər qisminə qurban vermişlər. Quranı-Kərim sizə bir qismi digər qismə qurban verəsiniz deyər nazil olmamışdır. Əksinə, Quranın bir qismi digər bir qismini təsdiq edər. Siz ondan açıqca nəyi anlayırsınızsa, onunla əməl edin. Sizə nə mütəşəbih görünürsə, ona da iman edin” [6, s. 237].

Cəfəri mütəfəkkirlərin əksəriyyəti qədər mövzusunda Quran və hədisləri qaynaq

götürməmişlər, lakin başqa qaynaqlardan əldə etdikləri görüşlərə söykənən və Quran ilə hədisə nəzərən lazım olan hökmlərinə bu iki islami qaynaqda dəlillər tapmağa çalışmışlar. Yəhudi və xristianlarda da hər şeyin əvvəldən təsbit və təyin edildiyi şəkildə cəbri, digər yandan azad iradəyə yer verən görüş və nəticələr olmuşdur. Bu atmosfer içində zamanla ortaya çıxan müxtəlif problemlərlə də mübahisəyə davam edən bu mövzuda hər məzhəb və məktəb öz görüşünün doğruluğunu ortaya qoymaq baxımından ayə və hədislərdən dəlillər aramaq və tapmaq məcburiyyəti hiss etmişlər.

Bir nəfər imam Əlidən (ə) qəzavü-qədər haqqında soruşduqda belə cavab almışdır: “Allah sənə rəhm etsin; sən qəzavü-qədər qəti və mütləq bir şey olduğunu sanırsanmı? Belə olsaydı, artıq savab və cəzanın heç bir mənası olmazdı və yaxşılığa çağırmaqla yamanlıqdan uzaqlaşdırmağın bir əhəmiyyəti qalmazdı. Allah öz bəndələrinə əmr etmiş və onları çəkirdirmişdir, amma seçməkdə onları azad qoymuşdur. Onların təkliflərini asan etmiş və çətinləşdirməmişdir. Az bir əməllərin qarşılığında çox savab vermişdir. Allaha qarşı məğlubdur deyə, üsyan edilməyib, zorla da kimsəni itaət etməyə məcbur etməyib. Peyğəmbərləri (ə) oyuncaq olsunlar deyə, göndərməyib, kitabları da bihudə yerə nazil etməyib. Göyləri, yeri və onların arasında olan məxluqatları da boş-boşuna yaratmayıb. Bu, kafirlərin xəyalıdır. Cəhənnəm odunda yanacaqlarına görə vay bu kafirlərin halına [7, c. IV, s. 673].

Cəfəri məzhəbinin davamçıları qəzavü-qədər mövzusunda Həzrət Əlinin (ə) bu bəyanını əsas götürürlər. Onların fikrincə, bu sözləri oxuyan hər kəs öz əməllərində azad olduğuna inanar. Çünki Allah bizə əmr edib, amma seçmək azadlığını da bizə bəxş edibdir. İmam Əlinin (ə) “Allah bəndələrə seçim ixtiyarı vermişdir”, – deyə buyurduğu sözün mənası da budur. Daha sonra Əli (ə) daha artıq izah edərək belə söyləmişdir: “Allaha qarşı məğlubdur deyə, üsyan edilməyib”. Bu sözün mənası odur ki, Allah insanları bir işi görməyə məcbur etmək istəsəydi, onda bəndələri birləşsəydilər belə, yenə də Allahın işinə qalib gələ bilməzdilər. Bu isə Allahın bəndələrinə itaət ilə üsyan arasından birini seçmək azadlığını göstərir. Bunu Allah “Kəhf” surəsinin 29-cu ayəsində belə bəyan edir: **“De ki, haqq Rəbbinizdəndir. Kim istəyir iman gətirsin, kim də istəyir kafir olsun”**.

Ondan sonra imam Əli (ə) insan vicdanının dərinliklərinə xitab edərək bəzilərinin inandığı kimi, insanın öz işlərində məcburi olduğu fikrini rədd etmək üçün möhkəm dəlillər göstərir. Çünki insanın gördüyü işlər məcburi olsaydı, onda peyğəmbərlər (ə) və səmavi kitablar göndərmək yersiz və dəyərsiz işlər olardı. Allah bu kimi işlərdən uzaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Keskin Halife. İslam Düşüncesinde Kader ve Kaza. Beyan yayımları, 1997.
2. Abdülcabbar Kadı. “Kader”, T.D.V İslam Ansiklopedisi, c. XXIV.
3. Karadeniz Osman. Kader Konusunda Bazı Yanlış Anlamalar // Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi, VII. İzmir.
4. Turhan Kasım. Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları.
5. Yeprem Saim. İrade Hürriyeti ve İmam Maturidi. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları.
6. Sahihi-Buhari. İstanbul: Çağrı Yayınları, 3. baskı.
7. Əbdüh Məhəmməd. Şərhu Nəhcül-bəlağə.

Алирза Гафаров

ПОНЯТИЕ СУДЬБЫ И РОКА В ИСЛАМЕ

РЕЗЮМЕ

Воля Аллаха также охватывает человеческие поступки. Во вселенной ни одно событие не находится за пределами воли Аллаха. Но в отличие от того, что говорят в Ашари, это не приводит к последствиям Джабра. Он изъявляет волю Бога исполнять все функции каждой работы напрямую.

Alirza Gafarov

CONCEPTS OF FATE AND DESTINY IN ISLAM

SUMMARY

Allah's will also encompasses human deeds. In the universe of existence, no event or existence is beyond the will of Allah. But in contrast to what the Asharies say, this does not lead to jabr consequences. It involves the will of God to do with all the features of every work directly.